

DR. PÉNZES JÁNOS

Északkelet-Magyarország jövedelmi térszerkezetének változásai a rendszerváltás után

Bevezetés

A rendszerváltás utáni piacgazdasági átalakulás jelentősen átformálta hazánk fejlettségi térszerkezetét. Az 1990-es évek első felében alapvetően a szocialista gazdaság területileg különböző mértékű leépülése és az ebből fakadó válságjelenségek differenciált megjelenése határozta meg a térségi gazdasági-társadalmi folyamatokat. Ugyanakkor körvonalazódtak azok a térségek, amelyek sikeresen átvészelték a piacgazdasági átalakulást, és kedvező földrajzi, valamint piaci adottságaiknak köszönhetően új beruházásokat tudtak vonzani. Északkelet-Magyarország – amelyet az észak-alföldi és az észak-magyarországi régió három-három megyéje által határolhatunk le – alapvetően vesztese volt a rendszerváltás utáni társadalmi-gazdasági változásoknak, azonban az átalakulás korántsem homogén módon formálta át a fejlettségi térszerkezetet.

Jelen elemzés arra keresi a választ, hogy milyen módon detektálhatók a jövedelmek esetében megfigyelhető mikroszintű változások a vizsgált területen, mely települések, térségek voltak a vizsgált térstruktúrán belül a relatív nyertesei, illetve vesztese a rendszerváltás utáni folyamatoknak. A vizsgálat további célja, hogy rávilágítson a térségi összefüggésekre, általánosítható következtetéseket fogalmazzon meg különösen a vizsgált terület elmaradott, periférikus, illetve országos viszonylatban is fejlett térségeinek fejlődési pályáit illetően. Az elemzés alapvető módszerét a potenciálmodell alkalmazása jelentette, amely során a metódus használhatóságának kérdésére is választ kerestem.

A jövedelmi tér szerkezetének átalakulása Magyarországon

A fejlettség értelmezésének komplex társadalmi-gazdasági és infrastrukturális megközelítése helyett pusztán egyetlen mutatóra – a személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemre – koncentráltam a vizsgálatban, amelyet az egyszerűség kedvéért csak jövedelemnek neveztem. Települési szintű jövedelmi adatok a személyi jövedelemadózás 1988-as bevezetése óta érhetők el a Pénzügyminisztérium-APEH (PM-APEH) és a KSH adatbázisaiból. A jövedelem a területi vizsgálatokban előszeretettel alkalmazott, komplex tartalmú indikátor, mivel egyrészt a lakosság életkörülményeinek, lehetőségeinek egyik legfontosabb mutatója, másrészt a személyi jövedelemadónak köszönhetően a nemzeti össztermék újraelosztásában igen jelentős mércé, egyúttal fontos állami és önkormányzati bevételi forrás (Ruttkay 1997). Bár ennek jelentősége csökkent az elmúlt évek során. Emellett 1988 óta változatlan tartalommal, folyamatosan rendelkezésre álló mutatószám. Összetettsége miatt igen nagy magyarázóerővel bír a fejlettségi térszerkezetnek, valamint folyamatainak vizsgálatakor.

A jövedelemnek mint indikátornak azonban néhány korlátja is van, ami elsősorban abból fakad, hogy az adózási szabályok miatt a makroadatokból kimutatható teljes rendelkezésre álló nettó lakossági pénzjövedelemnek is csak mintegy 40%-a jelenik meg benne (Kiss 2007). Az állami transfereket is tartalmazó teljes lakossági jövedelemtömeg jelentősen kiegyenlítettebb képet mutat, mint a vizsgált jövedelemkonceptió, amely túlnyomórészt a munkabért jelenti. Az adóköteles jövedelmek adatai ezért jól korrelálnak a foglalkoztatottság mutatóival, azonban számos más, elsősorban anyagi fejlettséget hordozó indikátorral is szoros statisztikai kapcsolatot mutatnak (Jakobi 1999, Adler–Skultéty 2002, Kiss 2007, Pénez 2010). Emiatt képezte a jövedelem számos térszerkezeti és területi egyenlőtlenségi vizsgálat alapját (például Kovács 1993, Bódi–Obádovics–Mokos 1999, Major–Nemes Nagy 1999, Németh–Kiss 2007).

A tanulmányban fajlagos mutatóként szereplő egy lakosra jutó jövedelem értékét az évközepi állandó népességgel számítottam ki – és az egyszerűség kedvéért csak egy főre jutó jövedelemnek neveztem –, igazodva a KSH módszertanához.

A rendszerváltást követő társadalmi-gazdasági átalakulás kihatott a területi folyamatokra, részben új területi különbségeket generálva, részben már korábban is meglévő jelenségeket felerősítve. Bár az egyes kutatók eltérő módon értékelik a bekövetkezett változásokat, az alapvető folyamatokat mégis hasonlóképpen összegzik (Cséfalvay–Nikodémus 1991, Rechnitzer 1993, Enyedi 1996, Kozma 1998, Nemes Nagy 1998, Beluszky–Györi 1999, Faluvégi 2000):

- Budapest domináns fejlettsége, a főváros–vidék különbség megnövekedése;
- a nyugat–kelet lejtő kialakulása;
- a kistérségi, települési fejlettség differenciálódása.

A legjellemzőbb térszerkezeti sajátosságok a jövedelem egy főre jutó értékeiben is tükröződtek. A vidéki (a tanulmányban ez a Budapest nélküli országos átlagot jelentette) átlagértékhez viszonyított relatív jövedelemszint alakulása látványosan illusztrálta a régiók két csoportra való szétszakadását a vizsgált 1988 és 2008 közötti időszakban (1. ábra).

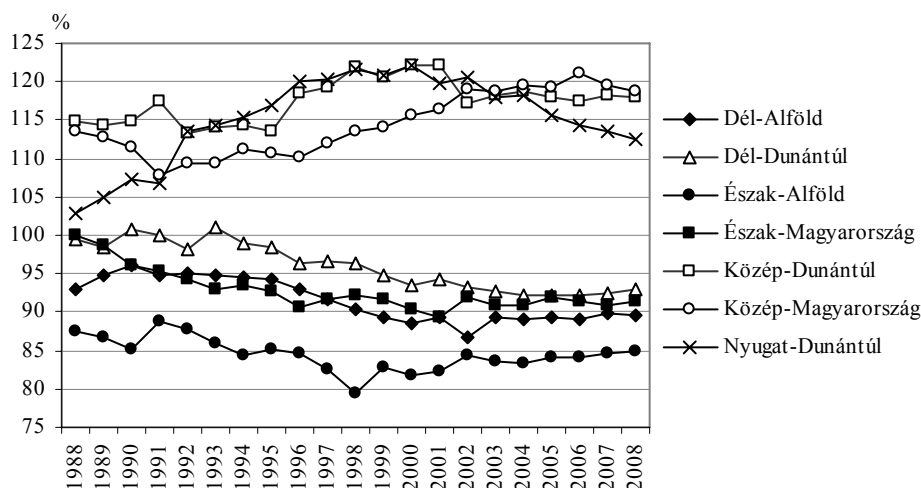
Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Magyarország jövedelmi szintje a rendszerváltás óta folyamatosan meghaladta a vidéki átlagértéket, az utóbbinak 2004 óta tapasztalható tendenciózus visszaesése ellenére is. Ez a folyamat bizonyára tovább erősödik a később megjelenő jövedelemstatisztikák tükrében is, mivel az autópárt és a kapcsolódó beszállítói hálózatot jelentősen sújtotta a világgazdasági recesszió, amely a nyugat-dunántúli régió gazdaságát érzékenyen érintette.

Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Dél-Alföld és különösen Észak-Alföld egy főre jutó jövedelemértékei jelentősen elmaradtak a vidéki átlagértéktől. A rendszerváltás utáni nagyobb mértékű gazdasági visszaesést a regionális jövedelmi pályák egyértelműen jelzik. Az észak-alföldi régió esetében nem a csökkenő tendencia a legszembetűnőbb, hanem a folyamatos és markáns elmaradás a többi régió értékéhez, valamint az összesített átlaghoz képest.

A regionális fejlődési pályák nemcsak a régiók két csoportra való szakadásáról tanúskodtak, hanem arról is, hogy az átlag alatti és átlag feletti jövedelemszintű régiók csoportjain belüli különbségek csökkentek – úgynevezett „konvergencia-klubok” alakultak ki (Major 2001, Lőcsei 2010).

1. ábra

A régiók egy állandó lakosra jutó jövedelemszintjének alakulása a Budapest nélküli vidéki átlaghoz viszonyítva 1988 és 2008 között

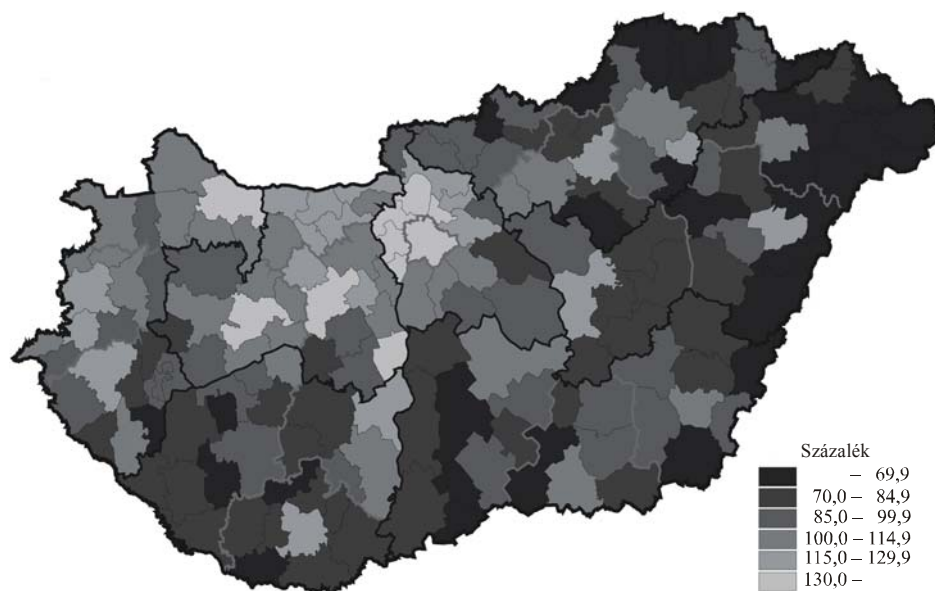
Forrás: saját szerkesztés a PM-APEH és a KSH adatai alapján.

A jövedelemszint regionális különbségei sejtetik a régiókon belüli jövedelmi differenciák eltérő mértékét. A hazánk esetében alapvetően igazolt Williamson-hipotézis szerint a magasabb jövedelemszint alacsonyabb belső jövedelemegyenlőtlenségekkel jár együtt (Nemes Nagy 2005, Németh–Kiss 2007, Péntes 2010). Országos viszonylatban a jövedelemegyenlőtlenségek konvergenciát mutattak az ezredforduló után, azonban kisebb területi egységeken belül divergencia is megfigyelhető (Péntes 2007). Jelen tanulmány azonban a fő hangsúlyt nem az egyenlőtlenségi folyamatok vizsgálatára, hanem az azok háttérben meghúzódó jövedelmi térszerkezet átalakulásának elemzésére helyezi. Lehetőség lett volna a területegységekre vonatkozó jövedelemszintek trendjeinek elemzésére (Dusek 2005a), ehelyett a 174 kistérség vidéki átlaghoz viszonyított jövedelemértékét vizsgáltam a kiinduló 1988-as és a 2008-as állapot közötti változás detektálásával. Az eredmények alapvetően hasonló képet mutatnak.

A 2. ábrán jól kirajzolódott a szakirodalomban gyakran emlegetett Balassagyarmat–Békéscsaba vonal, amely a fejlődés és lemaradás térbeli határvonalaként értelmezhető. A vidéki átlaghoz viszonyított alacsony jövedelemszint jellemezte Dél-Dunántúl és Dél-Alföld több kistérségét is. 2008-ban országosan a legalacsonyabb érték – a vidéki átlag alig több mint fele – a Bodrogi kistérségben jelentkezett, amelyet a Csengeri, a Baktalórántházai, a Sarkadi, a Fehérgyarmati és az Abaúj–Hegyközi kistérség értéke követett. A legmagasabb értékkel (a vidéki átlag 160%-ával) a Budaörsi kistérség rendelkezett, megelőzve Budapestet, a Székesfehérvári, a Dunakeszi, a Dunaújvárosi és a Pilisvörösvári kistérséget. Jellemző módon a megyeszékhelyek, valamint a budapesti agglomerációbeli kistérségek értékei jelentősen meghaladták az átlagot. Északkelet-Magyarország kistérségeinek nagy része a jövedelmi rangsor alsó részén helyezkedett el.

2. ábra

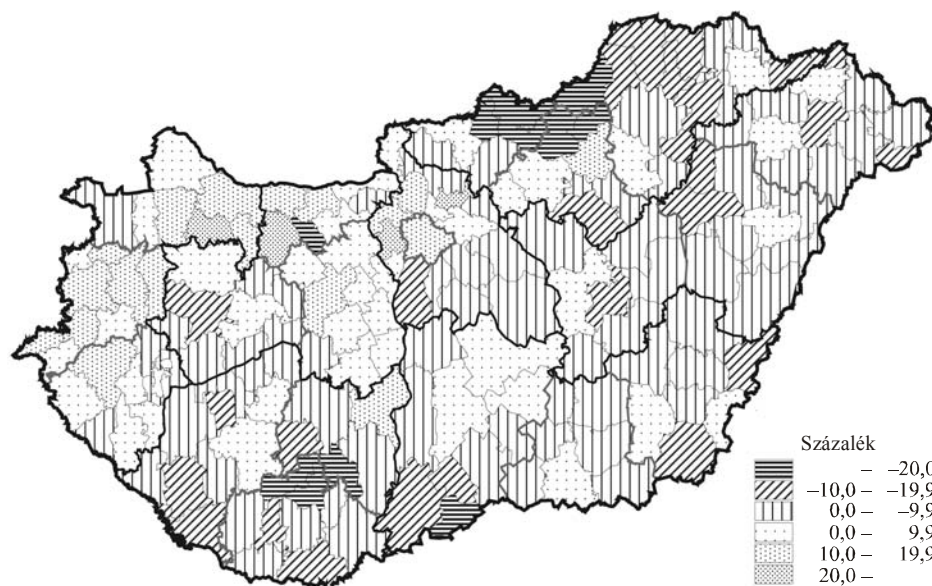
A kistérségek vidéki átlaghoz viszonyított egy főre jutó jövedelme 2008-ban

Forrás: saját szerkesztés a PM-APEH és a KSH adatai alapján.

3. ábra

A kistérségek vidéki átlaghoz viszonyított egy főre jutó jövedelemszintjének változása 1988 és 2008 között

Forrás: saját szerkesztés a PM-APEH és a KSH adatai alapján.

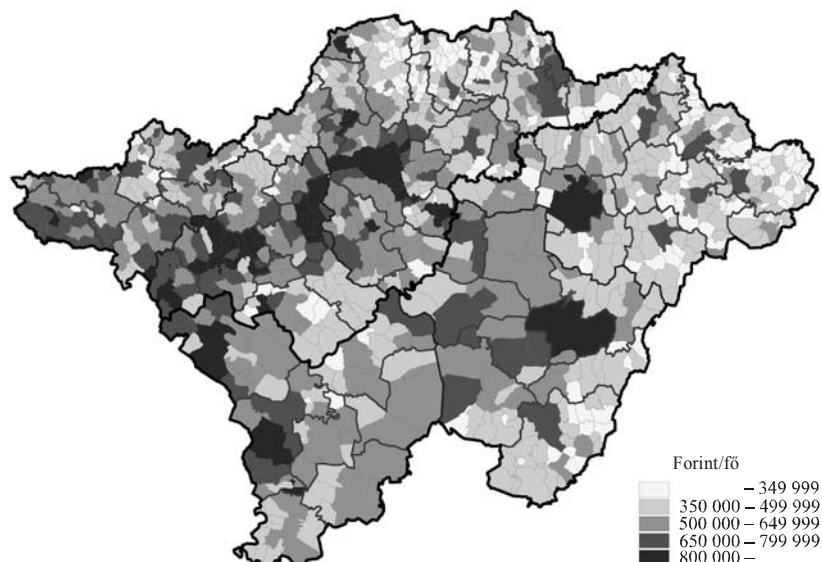
A jövedelemadatok 1988 és 2008 közötti dinamikájának vizsgálata rámutatott, hogy a legnagyobb mértékben – több mint 20%-kal – visszaeső jövedelemszint Dél-Dunántúl (például a Bonyhádi, a Komlói és a Sásdi kistérség), illetve Észak-Magyarország (például a Bátorterenyei, a Belpátfalvai, az Ózdi, a Pétervásárai, a Salgótarjáni és a Szécsényi kistérség) egykori nehézipari, valamint bányászati körzeteinek strukturális válsággal sújtott térségeiben jelentkezett (3. ábra). A strukturális válság okozta foglalkoztatás-csökkenésre és relatív jövedelemcsökkenésre azonban a Dunántúl északi részén is lehetett példát találni (az Ajkai és az Oroszlányi kistérségben). Az észak-magyarországi régió a szocializmus időszakában jelentős – elsősorban ipari – fejlesztések színtere volt, amelyeknek köszönhetően mérséklődtek a nagyobb térségi szintű jövedelmi különbségek (Beluszky 1976). Ugyanakkor ezek a fejlesztések mikroszinten jelentős egyenlőtlenségek forrásává váltak, amelyek nagy része a rendszerváltást követően éleződött ki. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a piacgazdasági átalakulással is életképesnek bizonyuló ágazatok át tudták vészelni a fordulatot, míg a már említett nehézipar, valamint az alföldi területen jellemző – sokszor a keleti piacokra orientált – mezőgazdasági termelőszövetkezetek a kapcsolódó melléküzemágakkal együtt felbomlottak és megszűntek. A külföldi befektetések azonban – részben privatizációval és zöldmezős beruházásokkal – igen csekély mértékben jelentek meg a térségben. Ezek is területileg koncentráltan – Budapest közelébe, a nagyobb városokba, a már meglévő autópályák közelébe – telepedtek meg. Ugyanakkor a kiépítetlen fizikai és szerény humán infrastruktúrával rendelkező, sokszor korábban is elmaradott térségek lecsúszását semmi sem akadályozta meg (Kanalas–Kiss 2006). Tanulmányom egyik célkitűzése, hogy a vizsgált terület jövedelmi folyamatainak részletesebb elemzésével rámutasson a differenciált térségi-települési fejlődési pályákra.

Északnyugat-Magyarország és a budapesti agglomeráció kistérségeire – Pest megye déli részétől eltekintve – azonban a relatív jövedelemszint növekedése volt jellemző. A rendszerváltás időszakában is fejlettebb infrastrukturális jellemzőkkel, feldolgozóipari (főként gépgyártási tekintetben) örökséggel rendelkező, nem utolsósorban az európai centrumterületekhez közelebb fekvő északnyugati térségek a külföldi működő tőke betelepülésének fő célterületeivé váltak. Budapest szomszédságában – a tehetősebb lakosság odaköltözése mellett – elsősorban a logisztikai-kereskedelmi, valamint a centrum közelébe telepedő termelőfunkciók (például a gyógyszergyártás) megerősödése okozta a jövedelemszint jelentős emelkedését. Ezenkívül idegenfogalmi adottságaiknak köszönhetően (például a Gárdonyi, az Óriszentpéteri és a Tatai), kedvező fekvésüknek (például a Téli) betudhatóan, jelentős elingázó munkaerővel is bíró kistérségek (például a Kisbéri, a Pápai és a Téli) szintén jobb pozícióba kerültek.

Jövedelmi folyamatok Északkelet-Magyarországon

Északkelet-Magyarország kistérségeinek túlnyomó részében – különösen a jelentős szocialista iparral rendelkező (még a rendszerváltást alapvetően zökkenőmentesen átvészelő Tiszaújvárosi kistérségben is), valamint a határ mentén fekvő térség esetében – a relatív jövedelmi szint visszaesett. Az északkeleti országrészben a tradicionálisan elmaradott térségek többségének 1989 után tovább romlott jövedelmi pozíciója.

4. ábra

Északkelet-Magyarország településeinek egy főre jutó jövedelme 2008-ban

Forrás: saját szerkesztés a PM-APEH és a KSH adatai alapján.

Jelentős (16,3%-os) relatív jövedelem-növekedés az Egri kistérségre volt jellemző. Érzékelhető, 5% körüli növekedés a Nyíregyházi, a Gyöngyösi és a Debreceni kistérségben mutatkozott, míg szerény mértékű pozícióerősödést a Szolnoki, a Sárospataki, a Kisvárdai, a Balassagyarmati, a Mezőkövesdi és a Hatvani kistérség könyvelhetett el.

A települések egy főre jutó jövedelmének értékeiben markáns különbségek mutatkoztak a 2008-as adatok alapján (4. ábra). A megyeszékhelyek és a környezetükben fekvő települések jellemző módon magasabb jövedelemmel rendelkeztek. Tiszaújváros (a korábbi Leninváros) a rendszerváltást megelőzően és azután is több éven keresztül az országos jövedelmi ranglista éllovasai között volt (Nemes Nagy 2001), de az ezredforduló után megelőzte néhány csereháti aprófalut (például Teresztenye és Tornakápolna), amelyek fejlődése pusztán egy-két adófizető megjelenésével indokolható szigetzerű színezőelem. Szembetűnő sajátosság ugyanakkor, hogy az ország legalacsonyabb jövedelemszinttel rendelkező települései milyen nagyfokú koncentrációt mutattak a Cserehát belső területén (közülük is sereghajtónak számított például Csenyété, Gagyapáti, Rakaca, Szakácsi, Tornabarakony). A Cserehát szélsőségesen ellentmondásosnak látszó helyzete az elaprózott településszerkezetre vezethető vissza, ahol az akut társadalmi problémák (az előregedés, a roma népesség arányának megnövekedése, a munkanélküliség) és mindössze néhány adófizető megjelenése is markánsabban éreztette hatását, mint a nagyobb lélekszámú településekkel rendelkező térségekben (Pénzes 2010). Összességében véve azonban mégis ez a terület képezi hazánk egyik legkarakteresebb periferikus térségét.

A jövedelemszint határozottan visszatükrözte a lakosságszám alapján kialakított település-kategóriákat, mindegyik területi keretben (1. táblázat). Alapvetően az a tendencia rajzolódott ki, hogy minél nagyobb egy település, az átlagértéket tekintve annál maga-

sabb jövedelemszint jellemezte. A két időpont közötti változás hasonlóképpen reflektálta a településnagysággal való összefüggést. Bár nem teljesen egyértelmű a kapcsolat, illetve a változási tendencia, a két időpont között mégis a településnagyság szerinti polarizálódás körvonalazódott. Az észak-alföldi régió területi jövedelmi folyamatainak meghatározó jellemzője volt a rendszerváltás utáni polarizálódás, amelynek csökkenő trendje – az egyenlőtlenségeknek az ezredforduló utáni alakulásával ellentétben – még nem jelent meg egyértelműen (Pénzes 2010). A két régió településeire összesítve ugyanakkor elég szerény statisztikai kapcsolat volt kimutatható a lakosságszám és az egy főre jutó jövedelem értékei között mindkét időpontban.

1. táblázat

Települések egy főre jutó jövedelmének aránya a magyar vidéki átlaghoz mérve, népességnagyság-kategóriánként, 1988–2008

Népességnagyság	Észak-Alföld			Észak-Magyarország			Magyarország		
	1988	2008	változás, százalék- pont	1988	2008	változás, százalék- pont	1988	2008	változás, százalék- pont
	százalék			százalék			százalék		
– 499	52,0	48,4	–3,6	72,3	60,5	–11,8	73,5	67,3	–6,2
500 – 999	63,7	53,2	–10,5	83,5	66,3	–17,2	79,9	73,9	–5,9
1 000 – 1 999	67,1	57,6	–9,5	86,9	72,9	–14,0	84,2	80,2	–4,0
2 000 – 4 999	71,5	65,0	–6,5	89,6	81,5	–8,1	86,5	85,7	–0,9
5 000 – 9 999	80,6	73,9	–6,7	95,3	92,7	–2,7	93,5	92,0	–1,5
10 000 – 49 999	89,2	87,5	–1,8	110,9	105,9	–5,1	108,0	108,6	+0,6
50 000 –	114,2	121,0	+6,8	119,0	120,2	+1,2	120,4	126,0	+5,6
Budapest	–	–	–	–	–	–	138,6	155,2	+16,6
<i>Vidéki átlag</i>	<i>87,4</i>	<i>85,0</i>	<i>–2,5</i>	<i>100,1</i>	<i>91,4</i>	<i>–8,7</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>0,0</i>

Forrás: saját számítás a PM-APEH és a KSH adatai alapján.

Jelen vizsgálat a potenciálmodell segítségével igyekezett rávilágítani Északkelet-Magyarország jövedelmi térszerkezetének jellemző sajátosságaira és az eltelt két évtizedben bekövetkezett változásokra.

A potenciálmodell jellemzői

A potenciálmodell a térbeli interakciók mérésének és a térszerkezet vizsgálatának alapvető módszere, mely a gravitációs modellhez hasonlóan fizikai analógiájú regionális elemzési metódus (Dusek 2005b). A módszer első földrajzi alkalmazója John Quincy Stewart volt (Stewart 1942), a hazai elemzésekben való meghonosítása pedig Bene László és Tekse Kálmán nevéhez fűződik (Bene–Tekse 1966). Papp Antal az Alföld északi részének központi funkcióval rendelkező településeit rangsorolta egy komplex mutató alapján számított potenciálértékkel (Papp 1978).

A hazai szakirodalomban az utóbbi időszakban is – nem túl gyakori, de – elterjedt vizsgálati metódusnak számít, amelynek segítségével a népességi-gazdasági térszerkezetet elemezték (Nagy 2004, Tagai 2004, Molnár 2008, Nemes Nagy–Tagai 2009), valamint prediktív hatásvizsgálatok esetében alkalmazták (Tóth 2005a, Tóth 2005b, Tagai–Pénzes–Molnár 2008).

A módszer lényege, hogy a társadalmi-gazdasági jelenségek „térierősségét” mutatja ki úgy, hogy a számítás során figyelembe veszi a téregységekhez tartozó tömegeket (a vizsgált jelenség értékét) és azok egymástól való távolságát. A potenciálszámítás eredményeként dimenzió nélküli adatokat kapunk, azonban a változást szemléltető potenciálkülönbség-térképeken az előző időszak értékéhez képest bekövetkezett változást százalékban lehet kifejezni.

A potenciálmodell alkalmazása során nemcsak a téregységek saját erősségét – az úgynevezett saját potenciál értékét, hanem a figyelembe vett tömegek egymásra gyakorolt hatását is ki lehet fejezni a belső potenciál értékével. A külső potenciál értékét pedig a vizsgálati területen kívüli tömegek számításba vételével lehet demonstrálni.

Ennek megfelelően a teljes potenciálértéket e három eredmény összege adja:

Teljes potenciál = saját potenciál + belső potenciál + külső potenciál.

$$(1) \quad P_{saját}(A_i) = \frac{M_i}{d_{ii}^b}$$

A_i pont *saját potenciáljának* értéke az (1) formulával számítható ki: ahol M_i a pont saját tömege (jelen vizsgálatban a jövedelem összértéke), d_{ii} a téregységhez rendelt távolságadat (legegyszerűbb esetben a területével megegyező nagyságú kör sugarának hossza), b pedig hatványkitevő.

A_i *belső potenciáljának* számítása (2) során a vizsgálatba vont többi téregység által az A_i -re gyakorolt hatás összegét kell venni. A hatás nagysága függ a többi pont tömegétől és az adott téregységtől való távolságuktól. Értéke annál nagyobb, minél nagyobb tömegű téregység minél közelebb helyezkedik el a térben. A nevezőben a távolságérték (d_{ij}) négyzetét szokták a leggyakrabban alkalmazni.

A_i *külső potenciáljának* kiszámítása (3) gyakorlatilag megegyezik a belső potenciáléval, de itt a vizsgált területen kívüli téregységek hatását vesszük be a számításba. A módszer leírását a hivatkozott munkában lehet megtalálni (Dusek 2005b).

$$(2) \quad P_{belső}(A_i) = \sum_{j=1}^n \frac{M_j}{d_{ij}^b}, \quad (3) \quad P_{külső}(A_i) = \sum_{k=1}^n \frac{M_k}{d_{ik}^b}$$

A potenciálszámítás Északkelet-Magyarországra vonatkozó eredményei

A vizsgálatba vont hat megyére elvégzett potenciálszámítás során a részletes térszerkezeti kép felvázolása érdekében tömegekként a települési szinthez tartozó jövedelemértékeket vettem alapul. A vizsgálat nemcsak statikus elemzést tartalmazott, hanem az 1988-as és 2008-as állapot összevetésével dinamikait is. A számítás során azonban problémát jelentett, hogy 1988 és 2008 között több község és város közigazgatási önállósulásával 963-ról 999-re nőtt a települések száma.

A potenciálmodell esetében komolyan módosíthatja az eredményeket, hogy változik a különböző időpontokban figyelembe vett tömegpontok száma. Mivel 1988-ban még több – később önállósult – település adatai csak összevontan szerepeltek, indokolt lett volna ennek az állapotnak megfelelően összevonni a 2008-as értékeket is. Sajnos így azonban több település adatai nem jelentek volna meg önállóan, például az egyik legtipikusabb szuburbán település, Bocskai kert értékei is a korábbi Hajdúhadháztéglás adataiban oldód-

tak volna fel. Ezért azt a megoldást választottam, hogy a vizsgált időintervallum közepe – azaz 1998 – előtt önállósodott települések adatait külön szerepeltettem, esetükben azonban adatkorrekciót kellett végrehajtanom. A települések legkorábbi önállóan publikált jövedelemértékét – a torzítás elkerülése végett – az 1988-as reálértékre számoltam át, az infláció mértékével csökkentve az abszolút jövedelemtömeget.

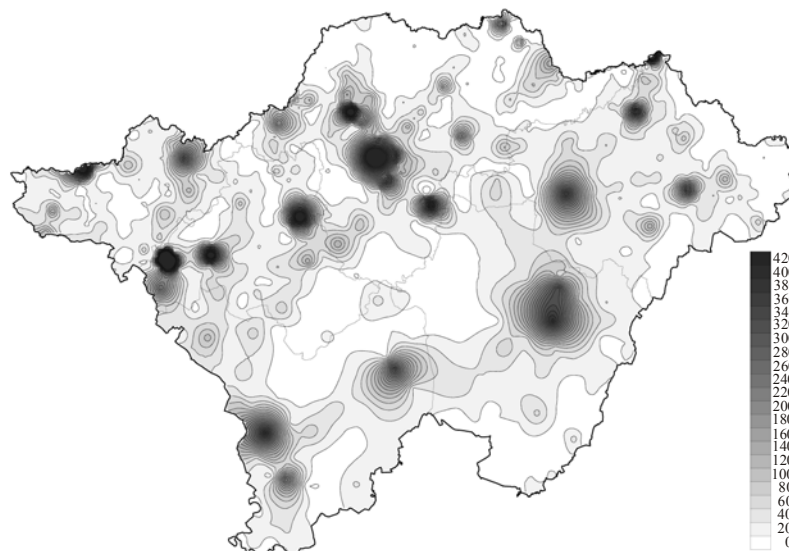
A potenciálszámításban ugyanakkor az 1998 után önállósult települések csak összevontan jelentek meg (Berente, Farkaslyuk, Gibárt, Ipolyszög, Kerekharaszt, Nagykeresztúr, Pálosvörösmart, Rákócziabánya, Somoskőújfalú, Szarvaskő, Szorgalmatos, Tiszaszőlős).

Az 1988 és 2008 közötti jelentős infláció torzítását kizárandó az abszolút jövedelemtömegeket a vizsgált két régió együttes átlagértékének százalékában fejeztem ki mindkét időpontban. Így tulajdonképpen a vizsgált térségi viszonyrendszeren belüli relatív jövedelmi térszerkezetet tekintettem, azonban a következtetések levonását ez nem akadályozta. A potenciálértékek nyilván módosultak volna, ha az országos jövedelmi átlaghoz viszonyítottam volna az északkelet-magyarországi értékeket.

A számításban távolságadatként a települések egymástól közúton mért és percben kifejezett elérhetőségeit vettem figyelembe, ezek négyzetével dolgoztam a képlet alkalmazása során. A választott távolságkonceptió mellett szóló érv, hogy a közúti távolság sokkal jobban kifejezi a települések közötti kapcsolatrendszert, mint a légvonalbeli távolság. Az elérhetőség időbeli kifejezése a legrövidebb eljutási időt jelentette, amely különbséget tesz a gyorsforgalmi utak és az alsóbbrendű utak által biztosított maximális haladási sebességek között. A közúthálózat fejlesztéséből és a KRESZ módosításából fakadó hatásokat kiküszöbölendő, ugyanazokat az elérési időket vettem figyelembe mindkét vizsgált időpontra. (Az elérhetőségi idők változásának a térszerkezetre gyakorolt hatása külön vizsgálat témája is lehetne, hasonlóképpen Tóth Géza hivatkozott elemzéseire.)

5. ábra

A saját jövedelempotenciál értéke Északkelet-Magyarországon 2008-ban

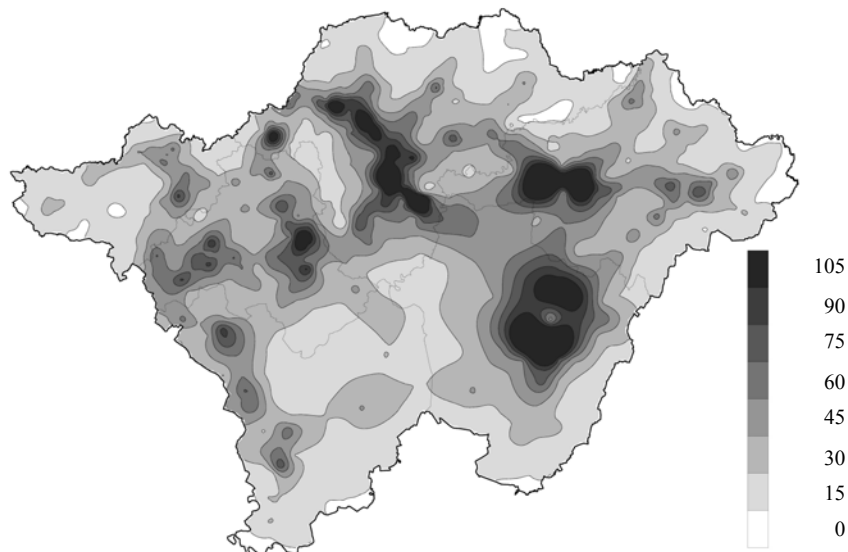

Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.
Megjegyzés az 5–10. ábrára vonatkozóan: települési szintre számítva.

A saját potenciál számítása során – a hazai és külföldi módszertanban elterjedt szokás szerint – a települések közigazgatási területével megegyező nagyságú kör sugarához 50 km/órás haladási sebességgel kapott elérési idő harmada adta a távolságvértéket, hogy összehasonlíthatóvá váljon a többi potenciálkomponenssel (Tagai 2007). A saját potenciál értéke visszatükrözte a jövedelem alapján számolt „tézerősséget”, amelynek nagysága az adott település jövedelemtömegétől és közigazgatási területétől függött (5. ábra). Ennek fényében nem meglepő, hogy a vizsgált terület legkisebb kiterjedésű, egyben viszonylag magas jövedelemtömeggel rendelkező települése – Petőfibánya – adta a maximumértéket, melyet Záhony, Miskolc, Kazincbarcika, Eger, Gyöngyös, Balassagyarmat és Tiszaújváros követett 2008-ban. A sereghajtók mindkét vizsgált évben csereháti és hegyközi aprófalvak voltak. Bár a Surfer-program segítségével interpolált térképeken bizonyos torzulások előfordultak, a kirajzolódó mintázat sejteti a régió magasabb és alacsonyabb jövedelmi tézerősséggel jellemezhető térségeit. A nagyobb központoktól távol eső határ menti, hegyvidéki, valamint a ritkább településsűrűséggel jellemezhető alföldi területek – különösen a Közép-Tiszavidék és a Berettyó–Körösvidék – igen alacsony saját potenciálértékkel jelentek meg.

6. ábra

A belső jövedelempotenciál értéke Északkelet-Magyarországon 2008-ban

Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.

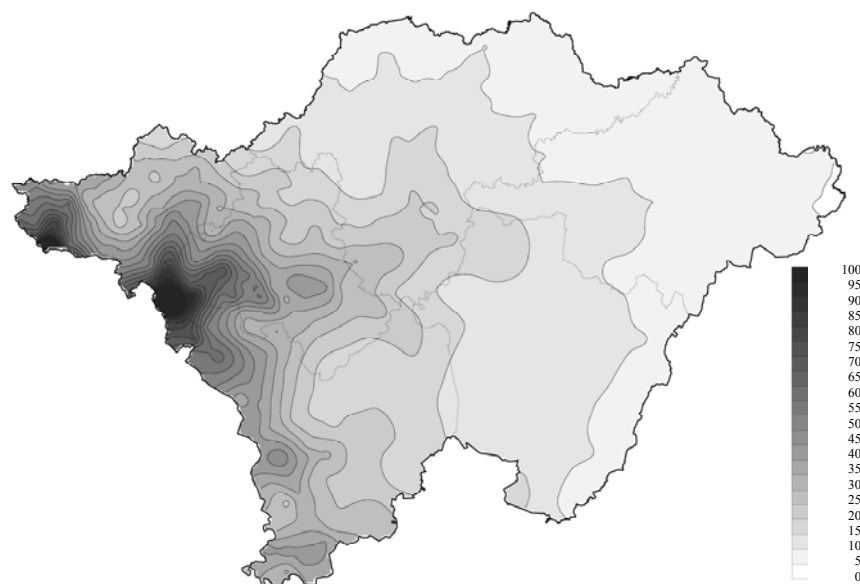
A belső potenciál kiszámítása során a vizsgált két régió – korrekciók után – összesen 987 településének egymásra gyakorolt hatását fejeztem ki az ismertetett módszer segítségével. Ennek kezdőlépéseként ki kellett számítani minden település összes többi északkelet-magyarországi településtől számított elérhetőségét. A közel egymillió adat kinyerése az ArcView GIS 3.3 program Network Analyst alkalmazásával történt.¹ A belső potenciál értéke tehát a vizsgált terület tömegeinek összesített hatását veszi figyelembe, fordított

¹ A szerző ezúton köszöni dr. Tóth Géza és dr. Szabó Szilárd segítségét.

arányban a közöttük lévő távolsággal. A legmagasabb értékek a nagy jövedelemtömegekhez közel eső – elsősorban a megyeszékhelyek mellett elhelyezkedő – településeken jelentkeztek (6. ábra). A legnagyobb belső potenciálérték azonban a Tiszaújvárostól „kőhajításra fekvő” Sajószöged esetében adódott, amelyet Nyírpazony, Mikepércs, Nyírtelek, Nagytálya, Mályi, Sáránd és Ebes követett 2008-ban. Ezek a települések egyúttal a szomszédos városból kiköltözők fő célterületeinek, a szuburbanizáció legjelentősebb vidéki színtereinek is számítanak (Lócsei 2004). A legalacsonyabb belső potenciállal a központoktól legtávolabb eső, periferikus szatmári, bodrogi, zempléni és csereháti települések rendelkeztek.

7. ábra

A külső jövedelempotenciál értéke Északkelet-Magyarországon 2008-ban

Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.

A külső potenciálértékek számítása során a két régió kívüli jelentősebb tömegeket vettem figyelembe – mindenképp Budapest, aztán a vizsgált régiókkal szomszédos Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye székhelyei (Békéscsaba, Kecskemét, Szeged), valamint az érintező megyék összesen 95 városa került a vizsgálatba. Sajnos a határon túli településeket adathiány miatt nem lehetett bevonni a számításba, és ez látványosan determinálta a külső potenciál térszerkezetét. Ezt a hiást igyekezett pótolni egy korábban készült, foglalkoztatási központokat figyelembe vevő tanulmányunk (Tagai–Pénzes–Molnár 2008).

Az említett tényező miatt jellemző módon a Budapesttől való távolság határozta meg a külső potenciál értékét, amely látványosan megnyúlt az M3-as autópálya mentén keleti irányban (7. ábra). Ez a hatás egyértelműen kiterjedt a vizsgált időintervallumban az autópálya továbbépítésének megfelelően, bár mindössze az utóbbi időpontra számított elérési időket vettem figyelembe. Nógrád megye délnyugati és Heves megye nyugati térségében (Rétság, Hatvan és Gyöngyös közelében) volt legerősebb a főváros kisugárzása,

amely többek között a Budapestre elingázók számában is megnyilvánul (Sütő 2008). Mindkét vizsgált esztendőben Szendehely rendelkezett a legmagasabb értékkel. Azonban nem jelenthető ki egyértelműen Budapest autópályák által biztosított javuló elérhetőségének kedvező hatása minden térség esetében (Németh 2009). A külső potenciálmezőt szerény mértékben Kecskemét és Szeged értékei is befolyásolták. A legalacsonyabb eredmények a Fehérgyarmati kistérség Budapesttől legtávolabb eső települései esetében jelentkeztek.

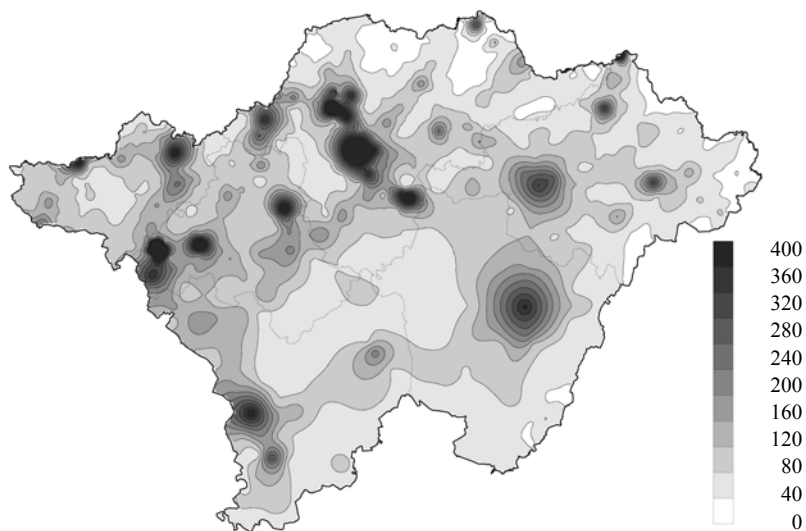
A már hivatkozott saját munkák és más szerzők (Kovács 1990, Süli-Zakar 1992, Baranyi 2007) vizsgálati eredményei alapján feltételezhető, hogy ha rendelkezésre állnának határon túli tömegértékek is, a legjelentősebb externális hatások a Nagyvárad közélébe eső bihari, a Szatmárnémeti és Beregszász szomszédságában lévő szatmári és beregi, valamint a Kassától nem messze elhelyezkedő észak-cserehádi területeken jelentkezének.

Az összesített potenciálérték a három komponens összegzésével számítható ki (8. és 9. ábra). Az összegzés után Petőfibánya kimagaslóan nagy értékkel került az első helyre – elsősorban saját potenciálértékének, valamint Hatvan és Budapest közelségének köszönhetően –, utána Gyöngyös, Kazincbarcika, Miskolc, Záhony, Eger, Balassagyarmat, Tiszaújváros, Mályi, Felsőzsolca, Bocskai kert és Szolnok következett. Általánosságban véve a megyeszékhelyek, a jelentős foglalkoztatási-gazdasági szerepkörrel rendelkező városok, valamint az ezek közelében elhelyezkedő és szuburbanizációval is érintett települések rendelkeztek a legmagasabb potenciálmutatóval.

A legalacsonyabb összesített potenciál értéke is visszatükrözte az eddigi megállapításokat: a sereghajtó települések szatmári, cserehádi és zempléni kistéleplések voltak 2008-ban. Kishódos, Nagyhuta, Garbolc, Debréte, Tornabarakony, Pamlény és Nagyhódos mindkét vizsgált évben a sereghajtók között volt.

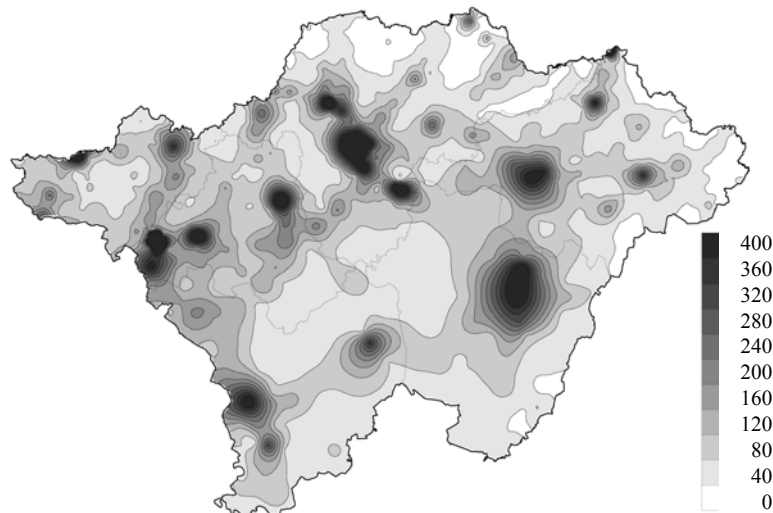
8. ábra

Az összesített jövedelempotenciál értéke Északkelet-Magyarországon 1988-ban

Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.

9. ábra

Az összesített jövedelempotenciál értéke Északkelet-Magyarországon 2008-ban

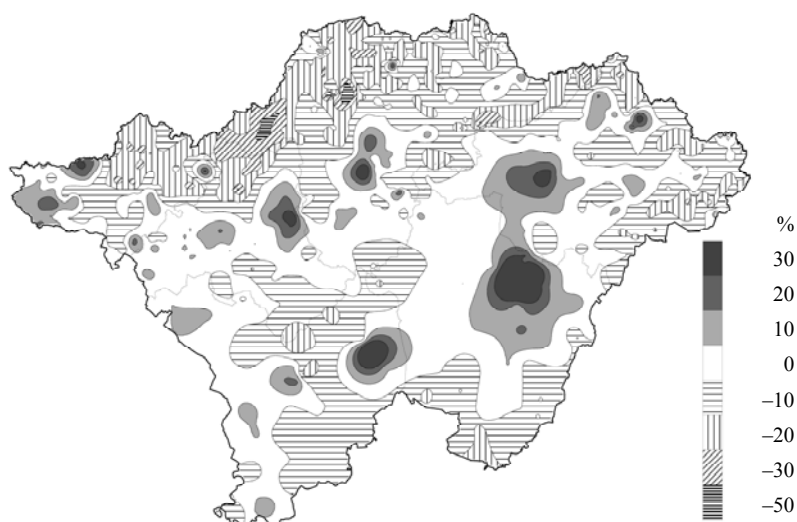
Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.

Nemcsak az összesített potenciálértékek alakulása volt vizsgálatra érdemes a két időpillanatban, hanem a módszertan adta lehetőséggel élve a lezajlott változásokat is detektálni lehetett. Az 1988 és 2008 közötti csökkenést vagy növekedést százalékos értékkel kifejezve kirajzolhatók az eltelt két évtized relatíve vesztes és nyertes települései, térségei. Ha a vizsgált terület átlagértékei helyett az országos értékekhez viszonyítanánk a jövedelemtömegeket, alig lennének pozitív értékek. Így azonban a vizsgált térségek viszonyrendszerben megállapíthatók a lezajlott piaccgazdasági átalakulás során viszonylagosan kedvezőbben és hátrányosabban érintett területek (10. ábra). A települések mintegy 60%-a csökkenő összesített potenciálértékkel rendelkezett.

A legnagyobb összesített potenciálérték-növekedést felmutatók közül több település nagyváros közelében feküdt. A legjelentősebb elmozdulást a Debrecen mellett található Bocskai kert könyvelhette el, míg az Eger szomszédságában elhelyezkedő Ostoros, Andornaktálya és Nagytálya, a Miskolc közelében lévő Mályi, Kistokaj és Arnót, valamint a Nyíregyházával érintkező Nyírpazony és Nyírtura is igen magas növekedést produkált. De például a Tiszaújvárosból kiköltöző magas jövedelmű lakosság okozta Sajóörös és Sajószöged növekvő értékeit is (Pénzes 2004, Ekéné Zamárdi–Pénzes 2006). Ugyanakkor feltűnő, hogy több olyan település is magas értékkel szerepelt, amely az 1990-es évek során vált közigazgatásilag önállóvá (például Berekfürdő, Tiszaszalka, Mátranovák, Nagyvarsány, Téglás, de a legmagasabb értékkel rendelkező Bocskai kert is idesorolható). Bár felmerülhet az adatkorrekció során alkalmazott módszerrel szembeni kétely – illetve az a tény, hogy esetükben éppen a rendszerváltás körüli relatíve magasabb értéket nem lehetett figyelembe venni –, ezen települések többségéről elmondható, hogy jellemző módon javult jövedelmi pozíciójuk. Nem kiugró, de növekvő összesített potenciálértékek jellemezték a nagyobb népességű települések többségét.

10. ábra

*Az összesített jövedelempotenciál változása Északkelet-Magyarországon
1988 és 2008 között*

Forrás: Németh Gábor szerkesztése a PM-APEH és a KSH adataiból végzett saját számítás alapján.

Ezzel szemben a legnagyobb visszaesést a megszűnő bányászattal (például Izsófalva, Edelény), a leépülő nehéziparral (például Ózd, Borsodnádásd), a tönkremenő szövetkezeti termelőegységekkel (például Zalkod, Viss) és társadalmi problémákkal (egyaránt érintett települések produkálták (elvándorlás és elöregedés például Királdra, Zalkodra, a roma lakosság magas aránya Terpesre, Szendrőládra, Vissre, Járdánházára és Arlóra jellemző). Edelény és Ózd kapcsán is felmerült a közigazgatási változások lehetséges hatásának kérdése, mivel több jelentős lakosságszámú település is kivált belőlük, azonban az adatkorrekció ezt a problémát igyekezett kiküszöbölni. A legnagyobb mértékű összesített potenciálérték-zuhanás szinte minden esetben a foglalkoztatottak arányának drámai mértékű csökkenésére vezethető vissza.

Összegzés

A vizsgálat Északkelet-Magyarország két régiójának jövedelmi folyamataira igyekezett rávilágítani. Az észak-magyarországi régió egy főre jutó adóköteles jövedelemértékei a rendszerváltás után látványosan visszaestek, míg Észak-Alföld sereghajtó pozíciója nem változott, de itt is az országos értékhez viszonyított csökkenés volt jellemző. A lezajlott változás markáns területi különbségeket eredményezett, amelyek sajátosságai visszatükröztek a leépülő észak-magyarországi bányászat és nehézipar, valamint a visszaszoruló alföldi gazdaság akut problémakörét. Fontos jellemző vonás, hogy a korábban is szerény jövedelmi értékkel rendelkező térségek további leszakadása különösen szembetűnő. Ezzel szemben a korábban is magas jövedelemértékkel bíró települések jelentős része megőrizte, illetve javította pozícióját.

A térszerkezet sajátosságait és a változások területi mintázatát a potenciálmodell segítségével tártam fel 1988 és 2008 összevetésével. A számításigényes módszer az adatkorrekciókat követően kirajzolta a potenciálmodell egyes komponenseinek legfontosabb vonásait.

A saját potenciál értékei jól szemléltették a vizsgált régiók jövedelmi térszerkezetét, amellyel kirajzolódtak a gazdasági tevékenység, jövedelemtermelés gócterületei, valamint az alacsonyabb aktivitású térségek.

A belső potenciál értékei visszatükrözték a nagyobb központokhoz közel eső, jó megközelíthetőséggel rendelkező településeket, amelyek jelentős része szuburbanizációs célterület és amelyek egyértelműen nyertesei voltak az elmúlt időszak jövedelmi átstrukturálódásának. Ugyanakkor a központoktól távol eső települések igen szerény értékkel voltak jellemezhetők.

A külső potenciált – a határon kívüli értékek híján – szinte teljes mértékben a Budapesttől való távolság befolyásolta, amely egyben az autópályák potenciálértékre gyakorolt hatására is rámutatott.

Az összesített potenciálérték és különösen annak változása jól rajzolta ki a rendszerváltást követően átalakuló jövedelmi térszerkezet relatív nyerteseit és veszteseit. A legjellemzőbb módon a megyeszékhelyek – a visszaeső Miskolctól és még nagyobb visszaesést elszenvedő Salgótarjától eltekintve – meg tudták őrizni, illetve javították relatív pozícióikat, a nagyobb lélekszámú települések nagy részével együtt. A környezetükben fekvő települések is gyarapodó jövedelmi potenciálértékkel rendelkeztek, jelezve a szuburbanizációval társuló kedvező társadalmi-gazdasági folyamatokat (mindenekelőtt a magasabb foglalkoztatási szintet).

A csökkenő potenciálértékek területileg jól kirajzolták Északkelet-Magyarország periferikus területeit: a külső perifériát alkotó csereháti, zempléni, bodrogközi, szatmári-beregi térséget és szinte összefüggően a keleti határ mentét, valamint az egyre karakteresebben megjelenő belső perifériát formáló Közép-Tiszavidéket, amelyet sajnos az éledező idegenforgalom (Radics–Bujdosó 2006, Dávid–Michalkó 2008) sem tud visszafordítani. Emellett a Bódva- és Sajó-völgy, valamint az Ózd–Salgótarján tengely látványos visszaesése az elhúzódó strukturális válságról tanúskodott. A módszer rámutatott azon területek rendszerváltás utáni további leszakadására, amelyeket korábban is elmaradottnak lehetett tekinteni, miközben a fejlett térségek előnye jellemzően növekedett a vizsgált időszakban. Az északkelet-magyarországi településhálózat jövedelmi viszonyainak változását leginkább a polarizálódás jellemezte 1988 és 2008 között.

IRODALOM

- Adler Judit – Skultéty László* (2002): Regionális foglalkoztatottsági különbségek – kiváltó okok a '90-es években III. Comitatus: Önkormányzati Szemle, 3.
- Baranyi Béla* (2007): A határmentiség dimenziói Magyarországon. Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Beluszky Pál* (1976): Területi hátrányok a lakosság életkörülményeiben – Hátrányos helyzetű területek Magyarországon. Földrajzi Értesítő, 2–3–4.
- Beluszky Pál – Győri Róbert* (1999): A magyarországi városhálózat és az EU-csatlakozás. Tér és Társadalom, 1–2.
- Bene László – Tekse Kálmán* (1966): Vizsgálatok a népesség területi eloszlásának alakulásáról Magyarországon 1900–1960. KSH Népeségtudományi Kutató Csoport közleményei, 1.

- Bódi Ferenc – Obádovics Csilla – Mokos Béla* (1999): Adózás, jövedelemkülönbségek Magyarországon. Területi Statisztika, 2.
- Csésfalvy Zoltán – Nikodémus Antal* (1991): Két századvég Magyarországon – gyorsjelentés a gazdaság regionális átrendezéséről. Tér és Társadalom, 4.
- Dávid Lóránt – Michalkó Gábor* (szerk.) (2008): A Tisza-tó turizmusa. Magyar Turizmus Zrt., Budapest
- Dusek Tamás* (2005a): A kistérségek jövedelmi helyzetének alakulása 1988 és 2003 között: a változás típusai. In: Átalakulási folyamatok Közép-Európában (szerk. Rechnitzer János.), SZE MTDI Évkönyv, Győr
- Dusek Tamás* (2005b): Térbeli egymásrahatások, szociálfizikai modellek. Regionális elemzési módszerek. Regionális Tudományi tanulmányok 11. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA–ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest
- Ekéné Zamárdi Ilona – Péntes János* (2006): Jövedelemegyenlőtlenségek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. In: Földrajz. Tiszteletkötet Hahn György 70. születésnapjára. A Miskolci Egyetem Közleménye. A sorozat, Bányászat, 69. kötet (szerk. Kovács Ferenc – Hevesi Attila). Egyetemi Kiadó, Miskolc
- Enyedi György* (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Ember, település, régió. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Faluvégi Albert* (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. Területi Statisztika, 4.
- Jakobi Ákos* (1999): Az anyagi jólét becslt kistérségi egyenlőtlenségei. In: A táj és az ember geográfus szemmel. Geográfus Doktoranduszok IV. Országos Konferenciája elektronikus kiadványa, Szeged
- Kanalas Imre – Kiss Attila* (szerk.) (2006): A perifériaképződés típusai és megjelenési formái Magyarországon. MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét
- Kiss János Péter* (2007): A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Szeged
- Kovács Csaba* (1993): A települési és térségi jövedelemegyenlőtlenségek az adóköteles jövedelmek és nyugdíjak alapján. In: Enyedi György (szerk.): Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Kovács Zoltán* (1990): A határ menti területek központhálózatának átalakulása az első világháború utántól napjainkig. Földrajzi Közlemények, 1–2.
- Kozma Gábor* (1998): A gazdasági élet szereplőinek térbeli preferenciái. Falu Város Régió, 9.
- Lócsei Hajnalka* (2004): A vidéki városi agglomerációk fejlődési pályája. Térségi és települési növekedési pályák Magyarországon. Regionális Tudományi Tanulmányok 9. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék és MTA–ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest
- Lócsei Hajnalka* (2010): Területi növekedési pályák Magyarországon, 1990–2008. Doktori értekezés, ELTE TTK, Budapest
- Major Klára* (2001): A nemzetközi jövedelemegyenlőtlenség dinamikája. Doktori értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest
- Major Klára – Nemes Nagy József* (1999): Területi jövedelem-egyenlőtlenségek a kilencvenes években. Statisztikai Szemle, 6.
- Molnár Ernő* (2008): Megújulás vagy csendes vegetálás? Az észak-alföldi kisvárosok feldolgozóipara az ezredfordulón. Doktori értekezés, DE TTK, Debrecen
- Nagy Gábor* (2004): A gazdasági távolság meghatározása potenciálmodell felhasználásával. Területi Statisztika, 1.
- Nemes Nagy József* (1998): Vesztesek – nyertesek – stagnálók (a társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói). Társadalmi Szemle, 8–9.
- Nemes Nagy József* (2001): A topon. Comitatus: Önkormányzati Szemle, 3.
- Nemes Nagy József* (2005): Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In: A földrajz dimenziói (szerk. Dövényi Zoltán – Schweitzer Ferenc), MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
- Nemes Nagy József – Tagai Gergely* (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. Területi Statisztika, 2.
- Németh Nándor* (2009): Fejlődési tengelyek az új hazai térszerkezetben. Az autópálya-hálózat szerepe a regionális tagoltságban. Regionális Tudományi Tanulmányok 15. ELTE Regionális Tudományi Tanszék, Budapest
- Németh Nándor – Kiss János Péter* (2007): Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága. Területi Statisztika, 1.

- Papp Antal* (1978): A Tiszántúl középső részének központjai, területi elrendeződésük, potenciáljuk. Földrajzi Közlemények, 3.
- Pénzes János* (2004): A humán erőforrások centrum–periféria viszonyai a tiszai városi kistérségben. In: Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások (szerk. Süli-Zakar István). Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Pénzes János* (2007): A területi jövedelemegyenlőtlenségek alakulása az észak-alföldi régióban. Területi Statisztika, 4.
- Pénzes János* (2010): Területi jövedelmi folyamatok az észak-alföldi régióban a rendszerváltás után. Studia Geographica 26. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Radics Zoltán – Bujdosó Zoltán* (2006): Tourism as the tool of rural development in Eastern Hungary – a case study. In: Rural areas in the modern development conditions (eds. Zikov, M. et. al.), Faculty for Natural Sciences and Mathematics, Institute for Geography, Skopje
- Rechnitzer János* (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás – a térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Győr
- Ruttkay Éva* (1997): A lakossági jövedelemeloszlás területi és települési különbségei. Comitatus: Önkormányzati Szemle, 11.
- Stewart, J. Q.* (1941): A Measure of the Influence of a Population at a Distance. Sociometry, 5.
- Süli-Zakar István* (1992): Az államhatár társadalmi-gazdasági fejlődést akadályozó hatásának vizsgálata ÉK-Magyarország határ menti területein. Földrajzi Közlemények, 1–2.
- Sütő Attila* (2008): Város és vidék rendszerek és típusaik Magyarországon. Falu Város Régió, 3.
- Tagai Gergely* (2004): Kelet-Közép-Európa népesség- és potenciáltere. MTA KTI Műhelytanulmányok, 26, Budapest
- Tagai Gergely* (2007): A potenciálmodell erőnyei és korlátai a társadalomkutatásban. Tér és Társadalom, 1.
- Tagai Gergely – Péntzes János – Molnár Ernő* (2008): Methods of the analysis of integration effect on border areas – the case of Hungary. Eurolimes, 6.
- Tóth Géza* (2005a): A potenciálmodell alkalmazása az autópálya-nyomvonalak területfejlesztési szempontú vizsgálatában. Gazdaság és Statisztika, 3.
- Tóth Géza* (2005b): Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Kulcsszavak:* adóköteles jövedelem, Északkelet-Magyarország, potenciálmodell, térszerkezet.

Resume

As a result of the political and economic transition, the Hungarian spatial pattern of taxable personal incomes restructured significantly. The position of north-eastern Hungary weakened, however, great intra-regional inequalities arose due to the uneven collapse of the local economies. The transition reflected the group of settlements categorised by the number of settlements.

The detailed spatial income pattern of settlements and the internal and external effects influencing it were represented with the help of the potential model. The changes between 1988 and 2008 were measured by the difference of the summarized potential values. The map of differences illustrated the areas with relative advantages and disadvantages compared to the regional average value. Most of the largest towns were able to maintain or strengthen their positions giving advantage to the suburban settlements in their surroundings. However the former peripheries, the mining and heavy industrial zones with collapsed economic basis were the largest losers of the transition during the last two decades.